

Omówienia

Beata Urbanowicz, *Huta w Częstochowie na tamach gazety zakładowej (1951–1989)*, Częstochowa 2017, Wydawnictwo im. Stanisława Podobińskiego Akademii im. Jana Długosza w Częstochowie, ss. 472

Publikacja składa się z siedmiu rozdziałów poprzedzonych wstępem i zakończonych podsumowaniem. W pierwszym rozdziale przedstawiono dzieje tytułowej huty od 1896 r. do 1989 r. Drugi rozdział poświęcono na przedstawienie przeobrażeń gazety zakładowej w latach 1951–1989. Produkcja towarowa huty im. B. Bieruta w konfrontacji z efektami ekonomiczno-finansowymi (1953–1989) została opisana w rozdziale trzecim. Kolejny rozdział został poświęcony roli i funkcji Komitetu Zakładowego PZPR, natomiast piąty związkom zawodowym w hucie im. B. Bieruta w latach 1953–1989. Szósty opisuje samorząd pracowniczy w hucie (1956–1989). Natomiast ostatnia część książki jest poświęcona organizacjom społeczno-politycznym i zawodowym w latach 1952–1989, w tym organizacjom młodzieżowym, Towarzystwu Przyjaźni Polsko-Radzieckiej, Stowarzyszeniu Inżynierów i Techników Przemysłu Hutniczego oraz Klubowi Techniki i Racjonalizacji. Do publikacji dołączono aneksy i indeks nazwisk. W aneksach znajdują się listy współpracowników z „Gazetą Częstochowską”, „Głosem Hutnika” czy gazetą zakładową. Ponadto aneks zawiera wykaz internowanych pracowników huty, tematykę poruszaną podczas obrad Konferencji Samorządu Robotniczego HBB w latach 1962–1980 czy uchwały podejmowane przez Radę Pracowniczą w sprawach funkcjonowania huty w latach 1984–1989. W aneksie 7 znajdują się tytułowe strony gazety zakładowej z lat 1952–1987. Publikacja jest recenzowana, a recenzentem jest prof. Grzegorz Łukomski.

Marcin Kapka, Robert Piwko, *Na drogach do Niepodległej... Dzieje rodziny Kucharskich*, Delegatura Instytutu Pamięci Narodowej i Towarzystwa Naukowego Sandomierskiego, Kielce 2020, ss. 80

W 2020 r. nakładem Delegatury Instytutu Pamięci Narodowej i Towarzystwa Naukowego Sandomierskiego ukazała się praca *Na drogach do Niepodległej... Dzieje rodziny Kucharskich*. Autorami publikacji są Marcin Kapka

– członek TNS oraz Robert Piwko – pracownik Delegatury IPN w Kielcach. Opracowanie składa się ze wstępu, pięciu rozdziałów oraz zakończenia, bibliografii i części prezentującej najciekawsze zdaniem autorów zbiory ikonograficzne. Książeczka ukazała się jako tom II serii wydawniczej „Biblioteczka Sandomierskich Kolumbów”. Poświęcona jest losom rodu, którego przedstawiciele w latach dwudziestych XX w. związali się z ziemią sandomierską. Zarys dziejów tej rodziny ukazano przez pryzmat sylwetek wybranych postaci z pięciu pokoleń żyjących w XIX i XX w. Byli nimi Jakub Kucharski oraz jego potomkowie w linii prostej – syn Józef, wnuk Kajetan, prawnuk Tadeusz i praprawnuk Jerzy.

Celem rozprawy poza pracą dokumentacyjną była próba ukazania procesu kształtowania się tradycji niepodległościowej oraz znaczenia wartości patriotycznych w historii jednej z polskich rodzin. Reakcje członków rodziny Kucharskich wobec widma utraty wolności, ale także działania podejmowane w związku z nadzieją na odzyskanie prawa do życia w wolnym kraju były obecne w przywołanych życiorysach. W ten sposób powtarzające się wzory zachowania, podobieństwo wyborów składały się na tworzenie międzypokoleniowych związków oraz stopniowego kształtowania się i utrwalania tradycji rodzinnej.

Przy pracy nad publikacją autorzy skorzystali z szerokiej bazy źródłowej. Zgodnie z wykazem bibliograficznym kwerendę przeprowadzono w zbiorach Archiwum Głównego Akt Dawnych, sieci archiwów państwowych (Kielce, Sandomierz, Lublin, Łódź), Archiwum Instytutu Pamięci Narodowej w Warszawie, Archiwum Politechniki Warszawskiej, Archiwum Zamku Królewskiego w Warszawie – Muzeum oraz Centralnego Archiwum Wojskowego Wojskowego Biura Historycznego im. gen. broni Kazimierza Sosnkowskiego w Warszawie. Dużą wartość historyczną miały dwie kolekcje prywatne – Jerzego Kapki i Andrzeja Kucharskiego. Drugą z wymienionych stanowi zbiór kilkunastu świadectw związanych z początkami rodu oraz losami Jakuba i Józefa Kucharskich.

Autorzy postawili przed sobą ambitny cel. Z jednej strony podjęli próbę udokumentowania bogatej historii rodziny, a jednocześnie spróbowali powiązać tę opowieść z historią kraju na przestrzeni lat 1810–1945. Ciekawym doświadczeniem jest podążanie śladami kolejnych bohaterów tej książeczki. Najpierw Jakuba Kucharskiego – żołnierza wojsk napoleońskich i uczestnika powstania listopadowego. Następnie Józefa Kucharskiego, którego aktywność związana była głównie z życiem zawodowym (notariusz). Po uzyskaniu względnej stabilizacji Józef dał się poznać jako aktywny uczestnik życia społecznego Kalisza. Mniej znane fakty dotyczące historii kraju znajdziemy natomiast w części trzeciej. Ten fragment pracy poświęcony jest Kajetanowi Kucharskiemu. To właśnie jego życiorys stanowił pretekst do podniesienia znaczenia ośrodka uniwersyteckiego w Dorpacie (obecnie Tartu w Estonii) dla historii Polski. Uczelnia w Dorpacie

była nie tylko jedną z lepszych w Imperium Rosyjskim. Dzięki swej autonomii stała się istotnym miejscem odradzania się polskich tradycji patriotycznych. Wielką rolę formacyjną w tym procesie odegrały działające tam pierwsze polskie korporacje akademickie. Absolwentem tamtejszego wydziału lekarskiego oraz członkiem Korporacji „Polonia” był Kajetan Kucharski.

Dwaj ostatni bohaterowie opracowania – Tadeusz i Jerzy Tadeusz to przedstawiciele dwóch pokoleń II Rzeczypospolitej. Ojciec Tadeusz był w czasie I wojny światowej członkiem POW, a następnie ochotnikiem w wojnie polsko-bolszewickiej. W latach pokoju służył w Wojsku Polskim jako oficer zaangażowany w podnoszenie polskiego potencjału obronnego (rozbudowa fortyfikacji stałych). Po wybuchu II wojny światowej ponownie wstąpił do podziemnej armii. Był kwatermistrzem w Komendzie Obwodu ZWZ-AK w Sandomierzu. W tych samych strukturach służył również jego syn Jerzy Tadeusz – uczestnik akcji „Burza” oraz ofiara bitwy pod Pielaszowem (30 lipca 1944 r.).

Publikacja dostępna jest bezpłatnie w siedzibie Delegatury IPN w Kielcach i Towarzystwa Naukowego Sandomierskiego oraz w wersji on-line za pośrednictwem oficjalnej strony internetowej Instytutu Pamięci Narodowej (załączka: Oddział IPN w Krakowie).

Ks. Rafał Kupczyk, „Graj, synu jeszcze”. Życie księdza doktora Henryka Piwońskiego (1925–1991), Kielce 2021, Jedność, ss. 100

Publikacja opisuje dzieje ks. dr. Henryka Piwońskiego, kapłana diecezji kieleckiej, uzdolnionego muzykologa, autora kilkunastu publikacji naukowych dotyczących średniowiecznej muzyki sakralnej. Ks. Piwoński pełnił posługę duszpasterską w parafiach: w Szydłowie, Sokolinie, Brzezinach, Łopusznie, Miechowie, Kazimierzy Wielkiej, Busku-Zdroju, Kielcach, Proszowicach, Łukowej, Żarnowcu, Pińczowie, Słowiku, Świdrze, Starochęcinach, Stojewsku (1985–1991). Urodził się on 30 stycznia 1925 r. w Masłowie, w rodzinie chłopskiej. Jego rodzicami byli Wojciech Piwko i Wiktoria z domu Majcherczyk. Uczył się w Gimnazjum Śniadeckiego, egzamin maturalny zdał w 1945 r. w liceum im. Stefana Żeromskiego. Edukację muzyczną rozpoczął u księdza Teofila Jastrzębskiego, uczył się w Państwowej Szkole Muzycznej w Warszawie. Ukończył studia w zakresie muzyki i liturgii na Uniwersytecie Katolickim w Lublinie. Napisał pracę magisterską zatytułowaną: „Graduał z roku 1596 Biblioteki Seminarium Duchownego w Kielcach”. Na Akademii Teologii Katolickiej w Warszawie obronił pracę doktorską pt. „Antyfonarz bożogrobców z Miechowa. Studium muzykologiczne”. Do publikacji dołączono 33 zdjęcia oraz kopie dokumentów, legitymacji i dyplomów.

Konrad Maj, *Tropem jednej z największych bitew pancernych na ziemiach polskich. Styczeń 1945, Światowid, Morawica-Chęciny-Nowiny 2021, ss. 239*

Książka, podzielona na siedem rozdziałów, porusza mało zbadane zagadnienie działań wojennych ze stycznia 1945 r., jakie toczyły się na południe od Kielc w okolicach Morawicy, Radomic, Szczecna, Pierzchnicy, Lisowa, Chęciny i Nowin. Walki pomiędzy wojskami pancernymi radzieckimi i niemieckimi armii, w których udział wzięło kilka tysięcy pojazdów, były jednymi z największych pancernych starć, jakie kiedykolwiek rozegrały się na terenie ziem polskich w czasie całej wojny.

Rozdział pierwszy przedstawia tło historyczne wydarzeń ze stycznia 1945 r. Autor omawia w nim przebieg działań wojennych od przełomu lipca i sierpnia 1944 r., kiedy to wojska radzieckie sforsowały Wisłę i utworzyły tzw. przyczółek sandomierski.

W rozdziale drugim autor prezentuje informacje dotyczące ofensywy wojsk radzieckich z przyczółku sandomierskiego 12 stycznia 1945 r. oraz dalszy przebieg ofensywy ze szczególnym naciskiem na opis walk wojsk pancernych pomiędzy 13 a 15 stycznia. Szczegółowo przedstawione zostały ruchy wojsk, zaprezentowano oryginalne szkice z raportów radzieckich, podjęto próbę oszacowania liczby zniszczonych pojazdów pancernych, uwzględniając dokumentację źródłową strony radzieckiej i niemieckiej.

Rozdział trzeci zawiera wspomnienia uczestników walk. Zaprezentowano w nim spojrzenie na bitwę z perspektywy: radzieckiego dowódcy, niemieckiego szeregowca i polskiego cywila.

W rozdziale czwartym zawierają się informacje dotyczące sytuacji, w jakiej znaleźli się mieszkańcy terenów, na których toczono boje, już po zakończeniu walk. Na podstawie dokumentacji z zasobu Archiwum Państwowego w Kielcach podjęto próbę wykazania liczby zniszczonych gospodarstw. Pomimo zakończenia walk na ludność cywilną czekało śmiertelne niebezpieczeństwo w postaci porzuconej amunicji, niewybuchów i pól minowych. W rozdziale tym pokazano również fotografie zniszczonych pojazdów, które jeszcze długo po wojnie można było zobaczyć na polu bitwy. Niezwykle cenne i niepublikowane wcześniej fotografie pochodzą z zasobu Muzeum Narodowego w Kielcach, Muzeum Historii Kielc oraz zbiorów Autora.

W rozdziale piątym zaprezentowane zostały pozostałości wojenne, które nadal można zaobserwować w krajobrazie wsi. Autor od wielu lat dokumentuje przykłady pozostałości wojennych wykorzystywane przez rolników. Szczególną uwagę kieruje w stronę przydrożnych krzyży, które po wojnie wykonała lokalna ludność, wykorzystując do tego porzucone elementy pojazdów i uzbrojenia, jakie pozostało na polu bitwy. W publikacji przedstawiono 17 obiektów sakral-

nych tego typu. W rozdziale tym opisano również historię pojazdów niemieckich, które zatoniły w Czarnej Nidzie i zostały wydobyte dopiero w latach 90. Na podstawie sprawozdań poszczególnych gmin z okresu powojennego podjęto tu próbę wykazania liczby poległych żołnierzy obu stron. W formie skrótowej omówiono również relikty umocnień ziemnych, które zachowały się do czasów współczesnych.

Zawartość rozdziału szóstego skupia się na historii i przyświecającej jej idei budowy „Krzyża Pojednania” w Radomicach. Inicjatorami jego budowy są weterani Wehrmachtu, którzy byli uczestnikami toczonych tu walk i powrócili w te strony w latach 90. W Radomicach od ponad 20 lat odbywają się msze pojednania, odprawiane corocznie z udziałem delegacji z Niemiec.

Rozdział siódmy ukazuje czytelnikowi już wydarzenia współczesne, które nawiązują do walk ze stycznia 1945 r. Duże zainteresowanie historią II wojny światowej, bronią pancerną oraz pozostałościami wojennymi, które występują w krajobrazie wsi, sprawia, że tereny te odwiedza coraz większa grupa turystów zainteresowanych „turystyką militarną”. Legendy dotyczące zalegających ciągle w bagnach czołgów „Tygrys” i „Pantera” ściągają w te strony poszukiwaczy wojennych pamiątek. Podjęto tu także próbę przedstawienia biogramów wybranych dowódców, uczestników walk na opisywanym terenie. Szczególny nacisk położono w nim na prezentację ich dalszych losów.

Książka jest bogato ilustrowana. Zamyśłem autora było zinwentaryzowanie i udokumentowanie pozostałości wojennych, które po 75 latach można jeszcze zobaczyć w krajobrazie wsi. Zmieniająca się wieś i upływający czas zaciera ślady wydarzeń, jakie rozegrały się na opisywanym terenie w 1945 r., odchodzą naoczni świadkowie tamtych wydarzeń. Utrwalone na kartach książki historie, fotografie mogą stanowić dla kolejnych pokoleń ciekawy materiał badawczy, przypominający o tym, jak wiele zniszczeń i dramatów niosą za sobą działania wojenne.

Relacje polsko-żydowskie w XX wieku. Badania – kontrowersje – perspektywy, pod redakcją naukową Tomasza Domańskiego i Edyty Majcher-Ociesy, Instytut Pamięci Narodowej Komisja Ścigania Zbrodni Przeciwko Narodowi Polskiemu, Kielce-Warszawa 2021, ss. 386

Problematyka relacji polsko-żydowskich w XX w. należy do tematów, które cieszą się niesłabnącym zainteresowaniem historyków oraz specjalistów z dziedzin pokrewnych. Teksty zebrane w publikacji jako referaty zostały wygłoszone na konferencji, która odbyła się w Kielcach w dniach 3-4 lipca 2017 r. Organizatorami konferencji były: Instytut Pamięci Narodowej – Delegatura w Kielcach i Instytut Historii Uniwersytetu Jana Kochanowskiego w Kielcach.

Książka zawiera 16 artykułów. Teksty zostały podzielone w trzy bloki tematyczne: „Studia”, „Warsztaty” i „Pogrom w Kielcach”. Autorzy reprezentują różne ośrodki naukowe. Tom otwiera artykuł Tomasza Karbowniczka o „pogromie” ludności żydowskiej w Ostrowcu w 1904 r. w świetle pamiętnika Ignacego Boernerera. Jest to przyczynek do badań nad stosunkiem Polskiej Partii Socjalistycznej do wystąpień antysemitycznych. Warto wspomnieć o tekście Zbigniewa Zaporowskiego na temat relacji polsko-żydowskich w czasie obrony Lwowa w listopadzie 1918 r. Janusz Oszytko przedstawił „Trzech skazanych i trzy historie – przyczynek do karania zbrodni niemieckich na Żydach na Opolszczyźnie po 1945 r.”, Stanisław Meducki – „Kluczowe problemy społeczności żydowskiej w Polsce po II wojnie światowej (1944–1956)”, natomiast Zbigniew Bereszyński – „Żydzi i aparat bezpieczeństwa Polski Ludowej na przykładzie Górnego i Dolnego Śląska w latach 1945–1989”. Część „Studia” kończy artykuł Piotra Rapińskiego na temat polsko-czechosłowackich początków Sił Powietrznych Izraela.

W części „Warsztaty” jako pierwszy został umieszczony tekst Tomasza Domańskiego pt. „Postępowania sądowe z dekretu z 31 sierpnia 1944 r. jako źródło do dziejów relacji polsko-żydowskich, ze szczególnym uwzględnieniem procesów tzw. sierpniówkowych na przykładzie powiatu kieleckiego”. Tomasz Cebrat przedstawił „Pamięć o Polsce i Polakach we wspomnieniach polskich imigrantów a polityka historyczna państwa Izrael w latach 1948–1953”, natomiast Sławomir Grabias zajął się polskimi „świadkami” Holokaustu przy wykorzystaniu analizy sieci społecznych (Social Network Analysis) w studiach nad Zagładą. Jest to studium przypadku. Marek Szajda jest autorem tekstu „Żydowska historia mówiona? O specyfice żydowskich narracji na przykładzie wywiadów z powojennymi emigrantami z Polski”. Na temat dziejów Żydów w polskich strukturach wojskowych w Związku Socjalistycznych Republik Sowieckich na podstawie *Historii złudzeń...* Klemensa Nussbauma artykuł napisał Przemysław Benken. Część drugą kończy tekst Pawła Piotra Warota dotyczący stosunków polsko-żydowskich w powiecie łomżyńskim w latach 1939–1945.

Ostatnia część publikacji dotyczy pogromu w Kielcach w 1946 r. i składa się z czterech tekstów. Pierwszym z nich, autorstwa Sary Bender, jest publikacja „Jews and Poles in Kielce during the German occupation”. Na uwagę zasługuje artykuł Ryszarda Śmietanki-Kruszelnickiego pt.: „Stawiając pytania, zbliżamy się do prawdy. Wokół bezradności badawczej nad pogromem Żydów w Kielcach 4 lipca 1946 r.”. Dwa ostatnie teksty dotyczą wydarzeń z 1946 r. w prasie. Justyna Staszewska napisała artykuł pt.: „Pogrom z 4 lipca 1946 r. w kieleckiej prasie lokalnej po 1989 r.”, natomiast Leszek Dziedzic prześledził przebieg pogromu w Kielcach z 1946 r. w prasie australijskiej.

Do tomu dołączono wykaz skrótów, indeks nazwisk i indeks geograficzny. Recenzentami tomu byli: prof. dr hab. Przemysław Waingertner i dr Alicja Gontarek.

Sylwia Straszak-Chandoha, *Ziemie obiecane. Rolnictwo Dolnego Śląska w latach 1945–1956 w ujęciu ekonomicznym i historycznym*, Wydawnictwo Uniwersytetu Ekonomicznego we Wrocławiu, Wrocław 2021, ss. 317

Publikacja składa się z trzech rozdziałów poprzedzonych wstępem i podsumowanych zakończeniem. Pierwszy dotyczy rolnictwa i struktury agrarnej w okresie międzywojennym. Autorka wyszczególniła zagadnienia demograficzne, przedstawiła strukturę agrarną i strukturę zawodową ludności na omawianym terenie. W drugim rozdziale scharakteryzowano koncepcje osadnictwa i sytuację rolnictwa dolnośląskiego do 1948 r. Szczególną uwagę zwrócono na kwestie demograficzne, w tym narodowość mieszkańców. Jeden z podrozdziałów dotyczy osadników wojskowych. Natomiast w trzecim rozdziale czytelnik poznaje próby kolektywizacji rolnictwa na Dolnym Śląsku w latach 1949–1956. Autorka skoncentrowała się na metodach kolektywizacji, działalności spółdzielni i państwowych gospodarstw rolnych. W jednym z podrozdziałów zestawiono rolnictwo polskie z tego okresu z osiągnięciami w tej dziedzinie innych państw europejskich. Książka zawiera spis fotografii, rysunków i tabel oraz streszczenie w języku angielskim. Recenzentem publikacji jest prof. Mirosław Klusek.

ZESPÓŁ REDAKCYJNY